

УДК 355.405.1

В.О. Хорошко,доктор технічних наук, професор,
професор Національного авіаційного університету, м. Київ,**Ю.Є. Хохлачова,**кандидат технічних наук, доцент,
доцент Національного авіаційного університету, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА. ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ

У ході проведеного дослідження було сформульовано рекомендації щодо протистояння інформаційній війні. Здійснено аналіз факторів інформаційних впливів та протидії інформаційній зброї, у результаті якого зазначено ряд можливих дій для протидії російській інформаційній ескалації в Україні з метою створення гідної і адекватної відповіді на інформаційні виклики сучасності. Запропоновано підхід, який дозволяє відстоювати власні інтереси та інтереси держави в умовах глобальних інформаційних впливів.

Ключові слова: інформаційна війна, інформаційний вплив, інформаційна зброя, протидія.

В ходе проведенного исследования были сформулированы рекомендации по противостоянию информационной войне. Осуществлен анализ факторов информационных воздействий и противодействия информационному оружию, в результате которого указан ряд возможных действий для противодействия российской информационной эскалации в Украине с целью создания достойной и адекватной реакции на информационные вызовы современности. Предложен подход, который позволяет отстаивать собственные интересы и интересы государства в условиях глобальных информационных воздействий.

Ключевые слова: информационная война, информационное воздействие, информационное оружие, противодействие.

In the course of the study, several recommendations were formulated on the confrontation with the information warfare. The analysis of factors of informational influences and countermeasures against information weapons was carried out, which resulted in a number of possible actions to counter Russian information escalation in Ukraine in order to create a decent and adequate response to the information challenges of our time. The approach, which allows defending the interests and interests of the state in the conditions of global informational influences, has been offered.

Keywords: information warfare, information influence, information weapons, counteraction.

Досвід останніх збройних конфліктів засвідчує, що одним з найважливіших механізмів війни стають не тільки зміни у військовій справі, але й інформаційна революція, яка наразі перебуває на стадії формування. Перший досвід ведення інформаційної боротьби в оперативному масштабі як одного зі складних

військових протистоянь, був започаткований у війні в зоні Перської затоки у 1991 році. Успіх застосування інформаційної зброї не тільки окрилив США в розумінні ролі інформаційної боротьби, але надав приклад іншим державам, як її застосовувати та провадити. Прикладом масштабного використання інформаційної зброї є інформаційна війна, яка ведеться Росією проти України.

На сьогодні є безліч визначень інформаційної війни. Визначення цього терміну є і у роботі Мартіна Лібікі "Що таке інформаційна війна?" [1]. У ній автор визначив сім різновидів інформаційної війни: командно-управлінська, хакерська, економічна, психологічна, розвідувальна, електронна та кібервійна.

Найбільш важливими, на наш погляд, є електронна та психологічна війни. Електронна війна об'єктом свого впливу має засоби електронних комунікацій – радіозв'язку, телевізійних і комп'ютерних мереж.

Психологічна війна здійснюється шляхом пропаганди, "промивання мізків" та іншими методами "інформаційного оброблення" населення.

Мартін Лібікі виділяє чотири складові психологічної війни: підрив громадського духу, деморалізація збройних сил, війна культур, дезорієнтація командування.

Безліч визначень інформаційної війни пов'язано, мабуть, зі складністю і багатогранністю такого явища, труднощами, пов'язаними з побудовою аналогій із традиційними війнами. Якщо спробувати трансформувати визначення в поняття "інформаційна війна", то навряд чи з цього вийде щось конструктивне. Це пов'язано з низкою особливостей цієї війни [2].

Для інформаційної війни зазвичай чітко визначена оборона, поняття початку і закінчення можна застосувати лише для окремих операцій інформаційної війни, лінія фронту не визначена, а наступ описується різними моделями. Успіх проведених інформаційних операцій не має прямого зв'язку зі співвідношенням військових потенціалів сторін. Забезпечення інформаційної безпеки у сфері державного та муніципального управління ґрунтується на детальному аналізі структури та змісту управління, а також інформаційних процесів і використання при управлінні відповідних технологій.

При цьому визначальними факторами при розробці засобів інформаційної зброї [2] стають саме індивідуальні особливості людини та соціуму. Для того, щоб змодельовати поведінку людини (або суспільства), необхідно знати саме її (його) індивідуальні особливості та переваги.

Нині вже стало зрозумілим, що інформаційна боротьба стає тим фактором, що впливає на саму війну, її початок, хід і результат. Це підтверджується агресією Росії проти України. Тому розробка концепції захисту системи інформаційно-аналітичного забезпечення завдань інформаційної боротьби є актуальною проблемою безпеки України.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз загальнотеоретичної суті протидії інформаційним впливам.

Основна частина. Завдання виявлення дезінформації або інформаційного впливу є складним і багатоаспектним [3; 4], розв'язання якого потребує урахування низки параметрів:

- визначення якісних показників, які характеризують інформаційний вплив, який несе у собі дезінформацію;
- визначення особливостей організаційної структури проходження інформаційного впливу від джерела до кінцевого користувача (створення маршрутної моделі);

– дослідження кількісних та якісних показників, які характеризують знання про навколишній світ (проблемну область) і є необхідними для залучення при аналізі інформації на достовірність;

– визначення показників зовнішньої характеристики інформаційних впливів (Звідки? Куди? Кому? Від кого? Коли надійшов певний інформаційний вплив) та методик їх використання при оцінці достовірності інформації;

– дослідження інформаційних моделей суб'єкта, об'єкта та створювача інформації тощо.

У книзі [5] можна прочитати: “У руках сучасних держав є велика сила, яка створює рух думки в народі – це преса. Жодне сповіщення не буде проникати в суспільство без нашого контролю. Це і тепер уже нами досягається тим, що всі новини виходять кількома агентствами, в яких вони централізуються з усіх кінців світу. Ці агентства будуть тоді вже повністю нашими установами і будуть оголошувати тільки те, що ми їм накажемо”.

Тобто вплив засобів масової інформації (ЗМІ) є дуже різноманітним та виражається в [6]:

– поінформованості суспільства;

– настановах суспільству, поведінці суспільства.

Результатами впливу засобів масової інформації можуть бути [7]:

– зміни в поведінці суспільства;

– зміни в настановах суспільству (бо поведінка і настанови не можуть бути ототожнені);

– зміни у знаннях суспільства як наслідок зростання поінформованості.

Слід відзначити, що ЗМІ мають дуже великий вплив на суспільство в цілому та на окрему людину.

При аналізі інформаційних джерел можна визначити такі характерні впливові прийоми:

1. Читання думок. Журналіст ніби “читає” думки пересічних людей, але насправді нав'язує їм свої міркування.

2. Анонімність. Цей прийом ближчий до першого типу. Він полягає в використанні анонімного або фактично анонімного джерела повідомлень. Улюблений прийом для введення в оману активно використовується усіма ЗМІ, особливо російськими. Він належить до так званого “сірого” впливу.

3. Вилучення. Суть цього методу полягає у фільтрації думок членів суспільства. Текст журналіста проходить у повідомлення повністю, а текст інтерв'юера подається частинами. Як визначено у [7], виділяють чотири типи вилучень:

– відхилення;

– перспектива;

– підміна;

– останнє слово.

4. Звеличення. Цей тип прийомів спрямований на ідеалізацію, створення позитивного іміджу людини, спільноти або інституту. Визначають шість видів цього прийому:

– похвала;

– придушення негативу;

– найменування і збільшення негативу;

– ігнорування негативних характеристик;

- збільшення значущості;
- атака опонентів як аморальних осіб.

5. Припинення. Дослідження Е. Ефрона [5; 7] доводять, що їх існує сім видів:

- пряма атака;
- непряма атака;
- атака за допомогою подвійного стандарту;
- гумор, сарказм, сатира, іронія;
- аргумент;
- звинувачення за асоціацією;
- код.

6. Підроблений інтелект. Суть цього типу прийомів у штучному створенні враження про нейтралітет комунікатора, який насправді заангажований однією зі сторін. Він поділяється Е. Ефроном [5] на шість прийомів:

- фальшивий комплімент;
- фальшива критика;
- фальшиві серії;
- фальшивий прототип;
- напівдебати;
- подвійна бесіда.

7. Повна фальсифікація. Досить активно використовуються прийоми, що є повною фальсифікацією. Найчастіше використовується така ситуація як цитування вихопленого з контексту речення, фрази або висловлювання.

8. Редагування структури. Цей тип інформаційних прийомів активно використовує можливості психологічного впливу шляхом структуризації текстів:

- “отруйний сендвіч”;
- “цукровий сендвіч”;
- перебільшення деталей.

9. Інші техніки. Цей тип прийомів зазвичай використовують як додаток, як додатковий разом з іншими. Можна виділити його чотири основні види:

- суперузагальнення;
- недоведена теорія;
- навідне запитання;
- однослівна журналістика.

10. “Буденна розповідь”. Цей прийом використовується для адаптації людини до негативної інформації, що викликає заперечення своїм змістом.

11. Голодування. Ефективний прийом емоційного впливу на суспільство та психологічного тиску на владу. Підбирається група добре оплачуваних молодих людей із міцним здоров'ям, які, нічим не ризикуючи, організовують “курс лікувального голодування” у якому-небудь публічному місці. Навколо цього ЗМІ здійснюють неймовірний галас. Проти цього прийому встояти вкрай складно, тому що влада в будь-якому випадку змушена реагувати на висунуті “борцями” вимоги.

12. “Тримай злодія”. Мета прийому – змішатися з переслідувачами.

Немає потреби детально зупинятися на досвіді Росії, інформаційний ресурс якої вже давно перетворено на потужну агітаційно-пропагандистську машину Кремля. Це, по-перше, “нацизм” – визначення просоюзних, прокомуністичних

сил у колишньому СРСР протилежною стороною під гаслами: “Крим наш” та “Донбас наш”. По-друге, представлення України та інших країн як агресорів, котрі здійснюють геноцид російськомовного населення.

При цьому слід враховувати, що характерною рисою сучасної цивілізації є її детермінування інформаційним процесам. Потенційні можливості розвитку основних сфер життя сучасного суспільства, зокрема залежність від стану цих процесів. На сьогодні інформація вважається стратегічним національним ресурсом та засобом впливу на інші держави. Таку ситуацію важко було передбачити у попередні роки.

Впровадження сучасних засобів обробки і передачі інформації в різні сфери діяльності започаткувало новий еволюційний процес у розвитку суспільства – інформатизацію.

Під впливом інформатизації усі сфери життя суспільства набувають нових якостей – гнучкості, динамічності, але водночас зростає і потенційна вразливість суспільних процесів від інформаційного впливу.

Насамперед величезний потік інформації схлинув на людину, не даючи їй змоги сприйняти цю інформацію повною мірою. Як наслідок, настає інформаційна криза або вибух, що має такі прояви:

- з'являються протиріччя між обмеженими можливостями людини щодо сприйняття та переробки інформації й існуючими потоками та чисельністю інформації, що зберігається. Наприклад, загальна кількість знань змінювалася спочатку дуже повільно, але вже з 1900 року вона подвоювалася кожні 50 років, із 1950 року подвоєння відбувалося кожні 10 років, а з 1970 року – уже 5 років, з 1990 року – щорічно;

- існує чимало зайвої та шкідливої інформації, яка ускладнює сприйняття корисної для споживача інформації;

- виникають певні економічні, політичні й інші соціальні бар'єри, які перешкоджають поширенню інформації. Наприклад, через дотримання режиму таємності часто необхідною інформацією не можуть скористатися працівники інших відомств. Ці причини зумовили парадоксальну ситуацію: у світі накопичений великий інформаційний потенціал, але люди не можуть ним скористатися вповні через обмеження власних можливостей.

Стрімке зростання обсягів інформації й об'єктивна зміна умов психологічної діяльності людини в сучасному світі призвели до перерозділу ваги даних про оточуючий світ, що надходить до індивіда за допомогою різних інформаційних шляхів і в результаті безпосереднього сприйняття дійсності на користь даних, які отримуються ним зі ЗМІ.

Розвиток ЗМІ, інформаційних технологій та техніки з інформаційної безпеки обумовлює масштабність і результативність проведення інформаційних впливів. Поява технічних засобів нового покоління, що здатні ефективно впливати не тільки на психіку і свідомість людей та на нове покоління людства, але й на інформаційно-технічну інфраструктуру держав-супротивників, дала змогу вести інформаційну війну на якісно новому рівні, основними завданнями якої є:

- здійснення деструктивного ідеологічного впливу;
- створення атмосфери бездуховності, негативного ставлення до культури та дискредитації фактів історичної, національної самобутності народу-супротивника чи ворога;

- маніпулювання громадською думкою з метою створення політичного напруження та стану, близького до хаосу;
- формування негативного іміджу держави на міжнародній арені;
- дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями та рухами з метою розпалення конфліктів, стимулювання недовіри, загострення ворожнечі, боротьби за владу;
- зниження рівня інформаційного забезпечення органів влади та управління, інспірація помилкових управлінських рішень;
- провокування соціальних, політичних, національно-етнічних і релігійних зіткнень;
- створення чи посилення опозиційних угруповань чи рухів;
- зміна системи цінностей, які визначають спосіб життя і світогляд людей;
- формування передумов до економічної, духовної чи військової поразки, втрати волі до боротьби та перемоги;
- підрив морального духу населення і, як наслідок, зниження обороноздатності та бойового потенціалу.

При цьому необхідно зменшити вплив ЗМІ супротивника (на сьогодні це Росія, на наше суспільство) на суспільство супротивника.

Чого лише варті численні російські фільми та серіали, якими заповнені були телеекрани України, що нав'язували кремлівський “правильний” погляд на життя. Слід ще враховувати, що сьогодні на протидію російським ЗМІ Україна нічого не протиставляє. На окупованих територіях Донбасу та Криму немає достатнього обсягу радіомовлення та телемовлення з України. Також дуже мало інформації отримують закордонні слухачі.

Зауважимо, що телеканал Russia Today, який охоплює супутниковим мовленням територію практично всіх континентів, доступний у мережах кабельного телебачення в більшості країн Європи.

Професійні журналісти цього каналу із сучасних телестудій на гарній англійській мові несуть у широкі маси новини, коментарі, аналітику, подані, звичайно, у вигідному для Росії світлі.

Повідомлення про вбивства у Росії правозахисників та журналістів, розгони демонстрацій демократичної опозиції чи дебоші неонацистів на екрані там не показують.

Цій пропаганді піддаються в Росії та світі не тільки звичайні люди, а й чимало тих, хто творить громадську думку і впливає на неї: зірки естради та кінематографу, бізнесмени, чиновники та ін. Російська пропаганда прагне посилити свої моральні позиції, принижуючи українців. Відтак, ситуація складається не на користь України. Адже росіяни, як ми вже відзначали, висвітлюють події в Україні на користь собі, щоб завоювати якомога більшу частину прихильників так званих “ДНР”, “ЛНР” і Криму. А це шлях до розколу країни та пряма загроза нашому іміджу в очах демократичного світу. Росіяни вміло маніпулюють українською аудиторією за допомогою ЗМІ й дезорієнтують суспільство. Російські журналісти сьогодні висвітлюють інформацію про Україну, ігноруючи принципи та етичні засади журналістики, оскільки застосовують прийоми дезінформації та спотворення інформації.

Вразливість українського медіапростору до інформаційної війни з боку Росії породжена такими причинами:

1. В Україні не контролюється виникнення нових електронних ресурсів. Відтак, чи не щодня з'являються нові Інтернет-медіа, спрямування яких досить часто має антиукраїнський, пропагандистський характер.

2. Вільне й досить активне проникнення в супутникові ЗМІ, соціальні мережі та електронну пошту пропагандистських матеріалів.

3. Україна не повною мірою може протистояти вірусам та шкідливому програмному забезпеченню, що розповсюджується російськими хакерами.

4. У Росії, на відміну від України, з'явилося чимало різноманітних розробок, спрямованих на пропаганду та маніпулювання свідомістю. Розвиток цієї сфери перебуває в нас на початковому рівні, і немає ефективних засобів протидії агресивним сигналам, які використовує Росія.

5. Неналежною є підготовка фахівців до ведення інформаційної війни в ЗМІ. Українські вищі навчальні заходи не готують фахівців із кіберзахисту, а якщо у них навіть і є поодинокі спецкурси з таких дисциплін, то вони викладаються дуже поверхнево і в них мало уваги приділяють підготовці фахівців з технічного і криптографічного захисту інформації.

6. Немає відповідної джерельної бази, яка б надавала доступ до інформації про стратегію й тактику ведення інформаційної війни. Адже якщо проаналізувати наявність відповідної літератури, яка вийшла після часів Незалежної України, то її обмаль, а число фахівців з цього питання мізерне.

У світлі останніх подій Україна не має достатніх засобів та ресурсів для ведення у "сучасному форматі" інформаційної війни (протидіяти її впливам).

У ході проведеного дослідження було сформовано рекомендації щодо протистояння в інформаційній війні, а саме:

1) підсилити державний контроль за інформаційним простором України;
2) більш оперативно координувати інформаційний вплив на вразливі елементи інформаційної системи противника;

3) розробити методи та засоби протистояння інформаційним акціям ворога для зменшення сфери його впливу;

4) використовувати комплексний підхід при формуванні стратегії інформаційної війни, тобто поєднувати суто інформаційні методи впливу з економічними, військовими, політичними тощо.

Аналіз факторів інформаційних впливів та протидії інформаційній зброї дозволяє зазначити таке:

1. Проблеми інформаційної війни впливів з боку Росії проти України – питання надзвичайно гостре. На нашу думку, для того, щоб протидіяти російській інформаційній ескаляції в Україні, слід:

– підвищити ефективність політики інформаційної безпеки в галузі оборони, а відтак вдосконалити й посилити відповідні структури держави;

– перешкоджати маніпулятивним технологіям супротивника, які застосовують для впливу на суспільну свідомість;

– вдосконалювати методи протидії інформаційним впливам та захисту державних інформаційних ресурсів.

2. Українці не мають іншої альтернативи, ніж гідно й адекватно відповідати на інформаційні виклики сучасності. Бо лише так в умовах глобальних інформаційних впливів можна відстоювати власні інтереси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Libicki M.* Conquest in cyberspace. National security and information warfare. Cambridge, 2007. 207 p.
2. *Іванченко І.С., Хорошко В.О., Хохлачова Ю.Є.* та ін. Забезпечення інформаційної безпеки держави. К.: ПВП "Задруга", 2013. 170 с.
3. *Балабін В.В., Замаруєва І.В., Пампуха І.В.* Концептуальні засади захисту системи інформаційно-аналітичного забезпечення завдань інформаційної боротьби як складової військової безпеки. Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. № 22. 2009. С. 30–33.
4. *Рось А.О., Замаруєва І.В., Петров В.Л.* Концептуальні засади моделювання інформаційної боротьби. Наука і оборона, 2000, № 2. С. 47–53.
5. *Расторгуев С.П.* Философия информационной войны. М.: МПСИ, 2003. 496 с.
6. *Хорошко В.А., Шелест М.Е.* Кибертерроризм и информационная безопасность. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення систем захисту інформації в Україні. 2014. Вип. 1(27). С. 9–14.
7. *Хорошко В.О., Хохлачова Ю.Є., Прокофьев М.І.* Концепція застосування інформаційних впливів та протидії інформаційній зброї. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення систем захисту інформації в Україні. 2016. Вип. 1(31). С. 9–24.

Отримано 04.01.2018

Рецензент Рибальський О.В., д.т.н., проф.